

Біжуче життя й школа.

З щоденника вчителя.

Кажуть, що життя є найкращий, хоч і суворий вчитель. Воно непереможними доказами—фактами перевіряє наші теоретичні міркування, приймає, або геть одкидає їх. До голосу цього невідступного судді, цього тверезого, холодного, цілком об'єктивного обсерватора треба завжди, якомога уважливіше і пильніше дослухатись, коли хочемо, щоб теорія не розходилася з практикою, щоб не зостались нам безпорадними, непотрібними, може навіть, смішними теоретиками без жодного ґрунту і фундаменту в дійсному, реальному житті. На жаль, живе життя зо всіма його голосними криками, остерогами й увагами здебільшого проходить поуз нас, творить свій правдивий суд, а ми його не помічаємо, а ми до його голосу не прислухаємося,—а ми, обтяжені щоденною, буденною, важкою працею, не маємо ні часу, ні змоги зупинитись, розглянутись, поміркувати, а ми, не оглядаючись, цемов наввипередки, біжемо все вперед і вперед, зовсім не рахуючись з тим, які наслідки зоставляє по собі паша праця. Так робиться скрізь.—так робимо і ми—педагоги,—робимо і часто тяжко покутуємо за своєю неоглядністю, за своєю неувагою до голосу живого життя.

Ще в покійному „Світі“ я розпочав ділитись з читачами своїми враженнями і думками з приводу фактів щоденного нашого шкільного життя,—ще в цьому нашому першому педагогічному органі (на території російської Укра-

уві) я майже що місяця писав свої „З щоденника вчителя“¹⁾. Зараз дуже одмінилися умовини нашого позитивного і культурно національного життя, але ці великого значіння і ваги факти не тільки не зменьшують потреби уважно ставитись до життя, перевіряти себе життєвими фактами, а навпаки—примують нас, яко мога, пильніше, уважніше стежити за життям, щоб, творючи своє нове діло в шкільній справі, не робити помилок, або принаймні робити їх мепьше. Покладаючись на ласкаву увагу, а згодом, може, і на товариську допомогу читачів-педагогів, розпочинаю знов свої уривки „З щоденника вчителя“.

Зараз у нас, на Україні, відбуваються історичної ваги події: ми творимо власну державу, перебудовуємо життя на нових, демократичних і національних підвалинах, засновуємо свою, нову і по формі, і по духові школу. Звичайно, серед всього цього величнього руху відродження і відбудовання рідного краю нас—педагогів повинна найбільше цікавити і захоплювати справи рідної школи і взагалі освіти. Педагог перш за все є культурний діяч, ти-то розвиток, поширення і взагалі гарне становище рідної освіти, як одного з найкращих засобів до зміцнення і зросту національної культури, мусить найбільше звертати на себе його увагу.

Та як це не прикро, не боляче і не дивно, а цілком ясна, проста, зрозуміла для кожного свідомого, не засліпленого тенденцією громадянина наша шкільна справа має і зараз не мало ворогів.

Не маючи змоги утриматися на єдино можливому і відповідному до справи науково-педагогічному ґрунті, вороги нашої шкільної справи переносять діло з чистого педагогічної позиції на політичну, в справу народньої освіти вигають чужу, ворожу їй політику, забуваючи зовсім про те, що ще так недавно виступали оборонцями школи од політики старого уряду, боролися за вільну, незалежну од всякої політики школу. Та, очевиднож, все те говорилося і творилося тільки за-для російської, обрусительної школи, бо до нашої рідної школи ті ж самі борці за вільну школу підходять зовсім з иншою міркою. Як свідчить життєва практика, в боротьбі проти зневаженої їм української школи наші вороги педагоги дозволяють собі користуватись цілком невідповідними, антипедагогічними, ганебними засобами. До чисто шкільної справи притягнуто політику, загублено наукову, серйозну, об'єктивну позицію, допускається безліч гидкої брехні, свідомої неправди, в боротьбу вмішують дітей, їх підбурюють, натравляють, нацьковують проти всього українського. Воляче писати про це, а ще тяжче бачити, що роблять з дітьми і школою педагоги, засліплені політичною боротьбою, до чого призводять вони дітей, чого навчають їх, як руйнуються найкращі заповіді світових геліїв педагогів, як нищатья найміцніші, необхідні підвалини кожної нормальної, здорової школи.

¹⁾ В „Світлі“ я писав під своїм звичайним псевдонимом „Миронець“.

Перед моїми очима лежить надзвичайно цікавий і характерний документ, який дуже зекраво і красномовно ілюструє відносин наших ворогів-педагогів до нашої шкільної справи. Це—анкета до учнів середніх шкіл, що її видав і поширив „Комитет русских учащихся средних учебных заведений“. Ось і зміст цієї анкети: 1) „Допустимо-ли насильственное введение преподавания „украиновѣдѣнія“ в средней школѣ?“ 2) Как реагировать в случаѣ насильственного введения „украиновѣдѣнія“? 3) Замѣтки.“

Хоча під цією анкетою і підписався „Комитет русских учащихся средних учебных заведений“, але—нехай дарує вія мені—я, знаючи молоду, чисту, чесну душу середньшкільника, яко старий, досвідчений педагог, ніколи не повірю, щоб молодий, не заслішений тенденцією розум міг вигадати таку подлу анкету, щоб юнацьке чисте сумління згодилось скласти цей ганебний, гідкий документ. Непохитно вірю, що тут трапилось прикре непорозуміння, що „істинно-руські“ педагоги скористувалися чистим ім'ям мало досвідчених юваків, притягав їх до своєї огидної роботи, прикрили свої погані вчинки чесною фірмою середньшкільників. Такого брудного, безсумнісного, безсумнісного документу не могли скласти і видати молоді, ще недосвідчені в різних крутистах і шахрайствах юваки. Ця анкета безперечно носить на собі видиме тавро роботи нечистих, брудних рук чорносотенців і істинно-руських педагогів. Не можна не розпізнати веселого, чистого, бадьорого, поетичного співу весняного жайворонка од гідкого, хриплого крику голодної осінової ворони,—не можна не одрізнити твору чесною запальною середньшкільною молоді од брехливих, змістних вигадок чорносотенної зграї quasi педагогів.

Прядивимся краще до цієї анкети. Самий поверховий аналіз змісту її цілком ясно говорить, що складено і поширено анкету зовсім не задля того, щоб дізнатись, як думає про потребу українізації шкільна молодь, а єдино з тією метою, щоб хвалити цю думку, отримати негативну відповідь і настроїти вороже проти українства і української влади мало свідомих національно середньшкільників. Хіба ж справді можна дати яку-небудь мнню, окрім негативної, відповідь на перше запитання анкети: „Допустимо-ли насильственное введение преподавания „украиновѣдѣнія“ в средней школѣ?“ Хто ж з чесних, прогресивних людей взагалі, педагогів з'особна і шкільної молоді найбільше може оборонити якесь насильство, примус? Звичайно, ніяке „насильственное“, примусове навчання великої науки, значить, і українознавства не можливе, бо цілком рогоходиться з дороги ми за-для кожного чесного педагога і більш дорозлого, розвиненого учня принципами вільної школи. Я—український педагог, чоловік, що давно вже боде всіма болями рідної школи, хоч і як хочу, щоб по середніх школах викладалось українознавство, але теж рішуче за себе і за все свідоме, організоване українське учительство відповідаю: „Примусове навчання українознавства не можливе“. Звичайно, і всі середньшкільники повинні дати негативну відповідь на перше питання анкети. Чи ж висновки можна зробити з цих відповідей? Чи ті, що хочать зробити ініціатори анкети, вороги української школи? Чи негативні відповіді учнів можуть свідчити про те, що вся середня школа (учні) проти заведення українознавства, проти українізації?.. Ні, бо 1) учнів і не питали, чи хочать вони вчитись українознавства, а 2) їх зовсім не підго-

тували до більш-менш певної, серйозної одповіді на питання про потребу українознавства.

Кожен досвідчений, фаховий педагог повинен добре знати, що анкети можна робити з учнями тільки з приводу тих питань, в яких вони добре розбіраються, до яких вони можуть поставитись цілком свідомо. Азбука педагогії вимагає од кожного чесного, розумного педагога, який поважає себе і любить дітей, або зовсім не робити анкети з приводу таких питань, яких учні не розуміють, або підготувати дітей, як слід, дати їм потрібний матеріал за-для одповідей. Анкети серед учнів про те, чого вони не знають, мають такуж цінну, як одповіді саіного на запитання про кольори. Такі анкети з педагогічного боку шкодязві, бо привчають учнів лехковажно ставитись до поважних справ, і з погляду загально-людського—не чесні, бо хваляшнують думку,—вони не можуть і не повинні бути способом до порішення важливого питання про українізацію середньої школи.

Перше, ніж пускати серед учнів анкету про українознавство, виходючи з чисто педагогічних засад, треба було, як слід, познайомити дітей з тим, що таке українознавство, оскільки воно потрібне, навіть необхідне за для кожного українця і взагалі за для всіх, хто хоче жити на Україні, працювати за для вираїнського народу. Трудно сподіватися, щоб знайшовся хоч один справжній педагог, який би, стоючи на правдивому педагогічному ґрунті, звязився доводити учням, що їм не треба знати рідного краю і народу, що їм потрібно більше знати чужу літературу, історію і мову, ніж свою, рідну. А коли б учні були, як слід, поінформовані що до потреби і значіння українознавства, то вони не могли б складати анкети так, щоб неодмінно одержати негативні одповіді.

Після цих, так мовити, теоретичних міркувань, наведу один приклад, вихоплений з життя, який ще більше зтвердить мою думку, що учні наших середніх шкіл не можуть свідомо поставитись до питання про вагу і потребу українознавства.

На одному з засідань Комітета середнешкільників виступив член Комітета, гімназист восьмого класу, з пропозицією висловити протест од Комітета проти „васказьственной“ українізації. Коли його запитали товариші, члени Комітету, де і в яких саме формах проводиться ця примусова українізація, він збентежився, засоромився, казав що це всім відомо, і послався знов таки на цю знамениту анкету. Треба оддати честь членам Комітета; вони постановили звернутись до педагога-українця, який випадково був на їхньому зібранні, попросили його вияснити їм справу, а вислухавши його пояснення, рішили одкинути геть безсоромну, безсумнівну анкету. Один з членів Комітета навіть запропонував замість питання про примусову українізацію зняти питання про русифікацію школи.

Тільки шасливий випадок допоміг навіть кращим, обраним учням, членам Комітету, поставитись, як слід до справи українізації школи. Як би тут не було учителя українця, то дуже можливо, що члени Комітета зустріли б зовсім инакше заяву свого товарища. І це трапилось би не тому, що вони вороже взагалі ставляться до українства, а тому, що вони зовсім не

свідомі в питанні про українізацію школи, що ніхто з педагогів не власнив їм потреби і ваги українознавства, не розказав, як і в яких формах має проводитись українізація школи. Цей випадок наводить на думку, що педагоги багатьох гімназій не тільки виявили цілковиту байдужість і недбалість до такої важливої справи, як націоналізація школи на Україні, а навіть підбурювали, настроювали дітей проти українізації, надаючи їй форму якогось примусу, насильства. Бо справді, відкіля ж взялася ця „насильственная“ українізація, про яку не мають відомостей ні члени Комітету середшкільників, ні навіть той учень, який виступив з заявою проти „насильственной українізації“? Не з неба ж вона звалилась. В наш твердий, прозаїчний час таких чудес не буває і в їх не вірять. Хтось скористувався невідомістю учнів, хтось пакнув їм свої ганебні думки, хтось спровоцирував чесне, запальне юнацтво, хтось притяг чистих морально дітей до своєї поганої політики. Хто ж цей „хтось“? Ребус дуже не складний. Відповідь на нього ясна: це педагоги—політики, це педагог чорносотенного, істинно-руського напрямку.

Закінчуючи свої uwagi до першого пункту анкети,—про те, чи можлива примусова українізація,—не можу не висловити свого великого дивування, що кардинальне, чисто педагогічне питання про націоналізацію школи, яке, без сумніву, переважає сили учнів, мали намір порішити шляхом якоїсь непевної анкети, шляхом дитячого плевесію. Я певен і перевіряв це фактами, що багато учнів, як би їх считали, чи треба вчитись чужих мов, математики, писати „сочиненія“, одповіла б, що не треба. Взагалі—діти, як і дорослі, не хочуть і не люблять обтяжати себе зайвою працею¹⁾. Але—чи з одвідей дітей можна було б пробити висновки, що не треба вчити дітей чужих мов, математики і т. д. Звичайно, ні. Таким чином, і одвідей дітей, що вони не хочуть вчитись українознавства, не повинні і не можуть бути підставою за-для того, щоб одкинути навчання українознавства. Я думаю, що не розвинуся з логікою і правдою, коли скажу, що доручати дітям порішення важливих педагогічних питань школи не можна, бо ця справа вище їх сил і компетенції.

Перехожу до другого пункту анкети: „Как реагировать в случаѣ насильственного введения „украинозвѣдія“? На мою думку, ставити таке питання дітям—прямо й велике злочинство. Треба зовсім не поважати школи, не любити дітей, не бажати їм добра, щоб викликати їх на якусь активну боротьбу.—з ким і за що? З урядом, з законою владою, обраною народом? Чи це ж не націоналічне, низькопробне підбурювання дітей проти уряду,—чи це ж не антикіне нехтування елементарними вимогами здорової педагогії,—чи це ж не заклик до повної руйни школи з її вічними найкращими підвалинами й установами,—чи це ж не злодійське, шахрайське використання дітей і школи за-для своїх нечесних, поганих замірів?.. Щоб подолати нещасне їм українство, педагоги—політики обдурюють дітей і навіть закликають їх до боротьби з урядом, проти рідної школи. Я маю певні факти і знаю, що мали на увазі чорносотенні педагоги, коли кликали учнів до активної боротьби проти україні-

¹⁾ Одна гімназистка восьмого класу казала мені, що вони і взагалі всі учениці проти українознавства, бо, як його введуть, то доведеться що дня по кілька зайвих годин сидіти в гімназії.

зації школи. Вони пропонували їм забастовку, а коли нічого з цього не вийшло, то радили так звану італійську забастовку що до українознавства. І гнівнешся, і обурюєшся, і боїєш душею, і не розумієш, як можна так все оддати на послугу політиці, як можна забути живі, насувні інтереси дітей і школи, як можна дітей і школу привести в жертву певній, братозненавистній політиці.. Як би ця проповідь активної боротьби з українством справді по-декуди не давала гідних наслідків, можна було б не звертати на це уваги, можна було б думати, що вона не доходить до серця дітей, не отравляє дитячої душі. Я знаю, що в одній жіночій гімназії, під впливом порад і намовлень з боку педагогів, учениці плювали на розпорядження Секретаріату про заведення українознавства. Учениці плювали, а педагоги дивлялись, не сміялися їх, а тільки раділи, бо бачили певні наслідки своєї огидної роботи. Відні, бідаї діти, жертви сліпих політиків педагогів!..

Хоч я її торкався сумних зъявщ в житті нашої школи, хоч і з мукою, з болем душевним писав про огидні вчинки чорносотенної зграї істинно-руських педагогів, але в душі моїй немає песимізму, немає зневіри. Я певен, що швидко-швидко зійде повний, яennyй день над нашим краєм, що високо-високо підніметься сонце нашої рідної культури й освіти і засяє правдою, волею і красою, залле своїми святими, животворними проміннями всю Україну. Тоді, як черт од Хреста, як гробачня од совця, як хижі сови од світу, геть полетять од нас, зникнуть на віки з нашого обр'ю всі вороги нашої рідної школи і просвіти. Вірю, що цей насливий момент вже не далеко, він наближається. Готуймося ж до зустрічі його!..

В. Дурдковський.